

Ілляшенко Сергій Миколайович,
д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри маркетингу та УІД
Сумського державного університету;

Гайтина Наталія Миколаївна,
Кириченко Тетяна Володимирівна,
Рибалка Марина Вікторівна,

студентки факультету економіки та менеджменту Сумського державного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ М. СУМ ДО ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ¹

Викладено результати маркетингового дослідження ставлення населення м. Сум, у соціальному, статевому і віковому розрізах, до актуальних екологічних проблем сьогодення. Визначена пріоритетність цих проблем для населення. Отримані результати можуть бути використані для обґрунтування програм сталого розвитку території.

Ключові слова: екологічні проблеми, екологічні пріоритети населення, стійкий розвиток території, інформаційний супровід сталого розвитку, узгодження інтересів груп населення.

Постановка проблеми. Аналіз історії розвитку людських цивілізацій свідчить, що практично всі вони занепадали, коли порушувався баланс між використанням і відтворенням природних ресурсів [6, 7, 13]. Тривалий пошук теоретичного підґрунтя поступального розвитку окремих регіонів, країн і людства в цілому привів до розроблення концепції стійкого розвитку, яка в наш час покладена в основу стратегій економічного зростання практично всіх цивілізованих країн.

Для України, де протиріччя між економічним зростанням і збереженням якості довкілля постали особливо гостро – Чорнобильська катастрофа, техногенне забруднення Донбасу, повені, викликані неконтрольованою вирубкою лісів у Карпатах і багато іншого – концепція стійкого розвитку є безальтернативною. Проте численні вітчизняні Концепції, Програми та Стратегії стійкого розвитку в основному лише декларуються, а витрачені кошти аж ніяк не компенсуються отриманими мізерними результатами. Про це свідчать ті факти, що близько 10% ВВП країни [12, с. 540], а за іншими даними навіть 10-15% [1], втрачається внаслідок невирішення екологічних проблем, існує стійка тенденція погіршення якості довкілля і зростання незворотних втрат природних ресурсів. Зі світової і вітчизняної теорії і практики відомо [8, 10, 11, 16], що імовірність успіху будь-якої стратегії стійкого розвитку буде достатньо високою лише в тому випадку, коли її концептуальні положення є зрозумілими та сприймаються активною частиною населення, чого не можна сказати про діючі на сьогодні стратегії розвитку держави та державні програми розвитку окремих галузей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з метою виявлення ставлення населення до екологічних проблем неодноразово проводилися як в Україні,

---

¹ Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОНмолодьспорт України, наданих на виконання науково-дослідної роботи на тему «Розроблення механізму впровадження екологічних інновацій» (№ держ. реєстр. 0112U001378)

Розділ 5 Екологічний маркетинг і менеджмент

так і інших країнах, зокрема [2-5, 8-10, 14-16]. За їхніми результатами визначено ставлення споживачів до певного кола екологічних проблем, виділені основні групи споживачів екологічних товарів, встановлено готовність споживачів сплачувати цінову надбавку за екологічність продукції тощо. Проте практично недослідженими залишилися питання сприйняття екологічних проблем споживачами, які належать до різних соціальних прошарків населення, особливо для умов України, де соціальне розшарування є дуже значним. Лояльне ж ставлення різних соціальних груп населення до стратегії та програм екологізації соціально-економічного розвитку країни та її регіонів, гармонійне урахування інтересів груп споживачів є, як зазначено вище, обов'язковою умовою їхнього успіху.

Враховуючи викладене, авторами було поставлено за мету дослідити ставлення населення до актуальних екологічних проблем сьогодення та визначити найбільш пріоритетні з них.

Основні результати. Дослідження методом опитування проводилося в м. Сумах, яке є типовим за ставленням населення до екологічних проблем. Вибірка опитуваних (501 особа) є репрезентативною за соціальним станом (табл. 1), статтю, віком жителів міста. До неї ввійшли громадяни віком старше 18 років. Співвідношення статей: 56,49% жінки та 43,51% чоловіки.

Таблиця 1 – Розподіл респондентів на групи за соціальним статусом

Соціальний статус	Особи, що входять до даної групи
Робітник	Технічні службовці, працівники сфери обслуговування і торгівлі, працівники сільського, лісового господарства, риборозведення, рибальства, кваліфіковані працівники з інструментом, оператори і складальники устаткування і машин, найпростіші професії
Службовець	Державні службовці, керівники підприємств та установ та їхніх підрозділів, учителі, лікарі, викладачі тощо
Підприємець	Приватні підприємці
Безробітний	Домогосподарки, тимчасово безробітні
Студент	Стаціонарне навчання
Пенсіонер	У тому числі працюючі

Опитування проводилося в різних частинах м. Сум впродовж тижня. Респонденти повинні були виразити своє ставлення (хвилює, частково хвилює, не хвилює, складно відповісти) до таких екологічних проблем:

- забруднення атмосферного повітря;
- забруднення питної води;
- радіаційне забруднення території;
- засміченість місць проживання;
- забруднення місць відпочинку;
- забруднення річок та інших водойм;
- зникнення в лісах поблизу міст тварин, птахів, грибів та ягід;
- зникнення риби у водоймах;
- розширення територій звалищ і відвалів гірських порід;
- шум за місцем проживання;
- загибель зелених насаджень у населених пунктах і лісах поблизу міст;
- будівництво у водоохоронній зоні річок та озер;

- електромагнітне забруднення (мобільні телефони);
- інше.

Ставлення населення м. Сум до екологічних проблем подано на рис. 1.

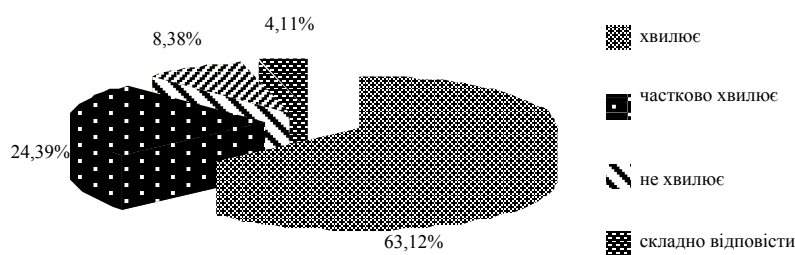

Рисунок 1 – Структура ставлення населення м. Сум до екологічних проблем

Порівнюючи отримані результати з даними, що характеризують ставлення до екологічних проблем населення економічно розвинених країн, слід зазначити, що вони є досить близькими. Так, близько 66% європейців і 80% японців занепокоєні станом навколишнього середовища [8], за даними нашого опитування (див. рис. 1) – 63,12% населення м. Сум хвилюють екологічні проблеми і 24,39% – частково хвилюють. Тобто в жителів м. Сум сформувалося чітке розуміння екологічних загроз і необхідності їхнього подолання. Дослідження, які проводилися в масштабах України дають схожі результати [4].

Ставлення респондентів до екологічних проблем залежно від статі та соціального статусу подано на рис. 2 і 3.

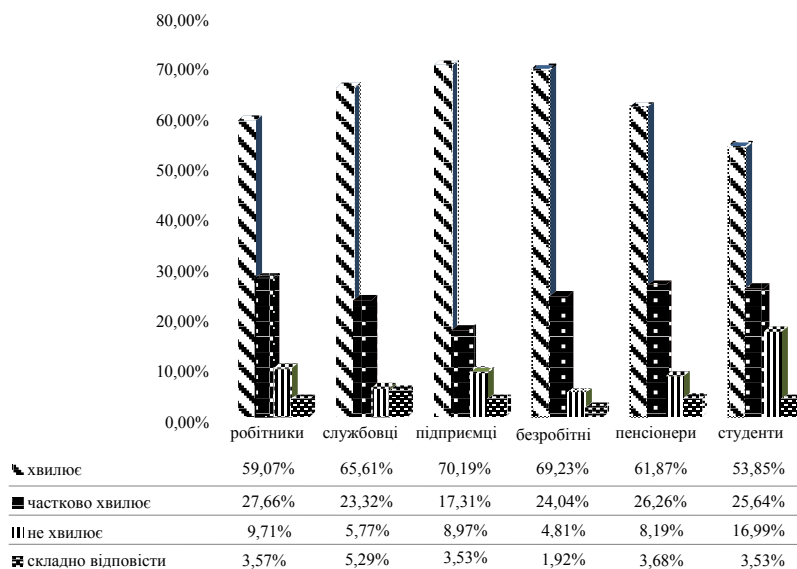

Рисунок 2 – Ставлення чоловіків до екологічних проблем

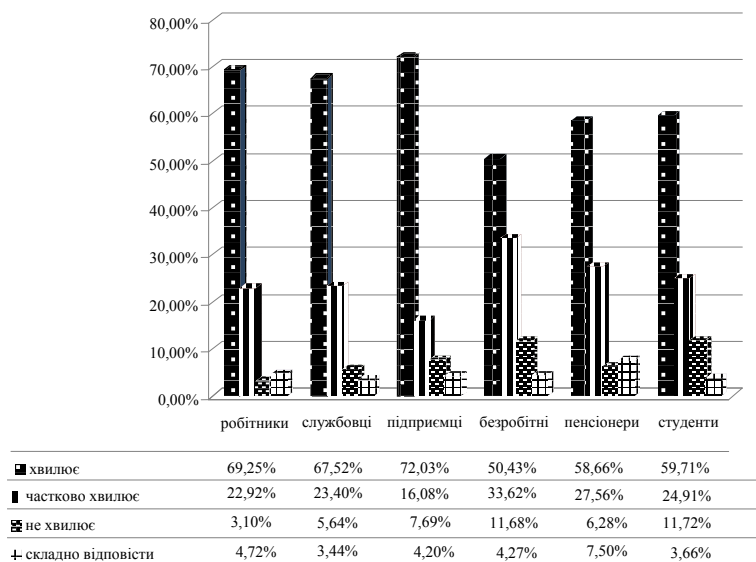

Рисунок 3 – Ставлення жінок до екологічних проблем

Аналіз рисунків свідчить, що для позитивної відповіді на запропоновані питання характерне незначне збільшення частки жінок – на 1,43%, для негативної, навпаки, частка жінок зменшується на 1,77%, серед респондентів, яким було важко відповісти на запитання, також дещо переважали жінки (0,34 %).

Проте структура відповідей респондентів чоловіків і жінок на поставлені запитання є досить близькою, лише безробітні жінки дещо «випадають» із загальної картини. Тобто більшу частину представників обох статей хвилюють екологічні проблеми.

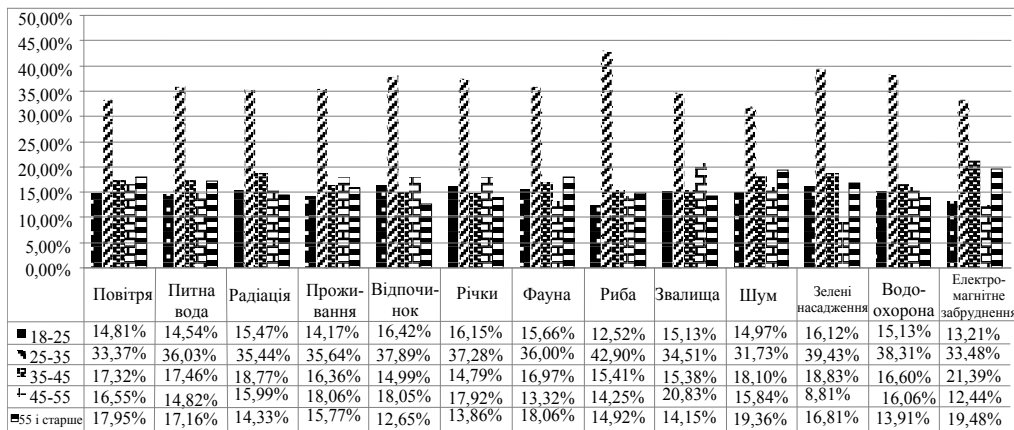
Подальший аналіз дав змогу виявити пріоритетність екологічних проблем і ранжувати їх за відповідями респондентів. У порядку зниження пріоритетності екологічні проблеми розташувалися таким чином:

1. Забруднення питної води (1).
2. Забруднення атмосферного повітря (3).
3. Засміченість місць проживання (2).
4. Забруднення річок та інших водойм (5).
5. Радіаційне забруднення території (11).
6. Забруднення місць відпочинку (8).
7. Розширення територій звалищ і відвалів гірських порід (7).
8. Загибель зелених насаджень у населених пунктах і лісах поблизу міст (4).
9. Шум за місцем проживання (10).
10. Зникнення в лісах поблизу міст тварин, птахів, грибів та ягід (9).
11. Зникнення риби у водоймах (6).
12. Будівництво у водоохоронній зоні річок та озер (-).
13. Електромагнітне забруднення від мобільного зв'язку (-).

Порівнюючи отримані результати з результатами аналогічних опитувань, які проводилися в 2001 р. (подано в дужках, останні дві проблеми з наведеного вище переліку в той період не аналізувалися) [3], слід зазначити, що за 11 років перші три

пріоритети майже не змінилися, а інші – змінилися й досить суттєво.

Ставлення респондентів до екологічних проблем у віковому розрізі подано на рис. 4.

Рисунок 4 – Проблеми, які найбільше цікавлять населення (залежно від віку респондентів)

Його аналіз свідчить, що найбільше цікавляться практично всіма перерліченими екологічними проблемами особи у віці 25-35 років. Інші вікові категорії ставляться до них приблизно однаково, та й самі екологічні проблеми для них є суттєво менш актуальними.

Заклопотаність усього населення екологічними проблемами характеризується таким чином:

- забруднення питної води – 92% респондентів дуже хвилює та 8% частково хвилює це питання;
- забруднення атмосферного повітря відповідно 87% та 13%;
- забруднення місць проживання – 70% та 26%;
- забруднення рік та інших водоймищ – 66% та 27%;
- радіаційне забруднення території – 61% та 30%;
- забруднення місць відпочинку – 61% та 31%;
- загибель зелених насаджень у населених пунктах та лісах неподалік міст – 59% та 31%;
- зникнення риби у водоймищах – 55% та 33%;
- розширення територій звалищ та відвалів гірських порід – 55% та 32%;
- зникнення в лісах на околиці міст тварин, птахів, грибів та ягід – 54% та 33%;
- шум за місцем проживання – 52% та 27%;
- будівництво у водоохоронній зоні річок та озер – 45% та 36%;
- електромагнітне забруднення (мобільні телефони) – 44% та 24%.

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно зазначити:

1. Населення міста хвилюють екологічні проблеми, ставлення до них аналогічне ставленню населення України в цілому, а також економічно розвинених країн. Це свідчить про те, що заходи, які будуть спрямовані на їхнє подолання, зустрінуть

підтримку громадськості, звичайно, якщо буде відповідний інформаційний супровід і буде продемонстровано їхню чітку спрямованість і результативність.

2. Представники різних соціальних груп обох статей практично однаковою мірою заклопотані екологічними проблемами (у середньому, більше 63% ствердних відповідей), проте спостерігається більш гостре їхнє сприйняття жінками. Тобто за ставленням до екологічних проблем існує певна гармонія інтересів різних верств суспільства й заходи, спрямовані на подолання зазначених проблем, з великою імовірністю зустрінуть підтримку.

3. У віковому розрізі за ставленням до розуміння важливості подолання екологічних проблем найбільш активними є представники вікової категорії 25-35 років (позитивні відповіді щодо схвильованості екологічними проблемами становлять 31,7-42,9%), ставлення інших вікових категорій є стриманішим (в основному в межах 13-20%). Враховуючи, що саме ця вікова категорія населення (25-35 років) буде визначати перспективи розвитку України в недалекому майбутньому, такий стан речей є позитивним.

4. Як найактуальніші респондентами зазначені такі екологічні проблеми: забруднення питної води; забруднення атмосферного повітря; засміченість місць проживання. При цьому за останні 11 років дві останні помінялися місцями – забруднення повітря з 3-го місця перейшло на друге, а засміченість місць проживання, – навпаки з 2-го на 3-тє.

Це свідчить, що для вирішення названих проблем за цей період практично нічого не зроблено, а погіршення рівня забруднення повітря можна пов'язати зі зростанням кількості автомобілів і відповідно викидів продуктів згорання палива. Пріоритетність інших проблем суттєво змінилася, що, очевидно, пов'язано зі змінами напрямків екодеструктивного впливу та їхнього сприйняття населенням.

5. Отримані результати можуть бути використані для обґрунтування пріоритетності програм дій, спрямованих на вирішення екологічних проблем, для розроблення системи мотивації і заходів їхнього інформаційного супроводу. Вони також надають можливість знизити ризик і підвищити результативність стратегій і програм екологізації соціально-економічного розвитку на місцевому та регіональному рівнях.

Результати дослідження свідчать, що населення розуміє, нехай навіть на побутовому рівні, необхідність вирішення протиріч між економічним зростанням і збереженням якості довкілля. Воно сприйме зрозумілі, адресні, чітко сформульовані і головне результативні програми переходу до стійкого еколого-соціально-економічного розвитку.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на дослідження економічної і психологічної спроможності різних соціальних верств населення нести певні фінансові витрати, пов'язані з екологізацією їхньої життєдіяльності, зокрема, готовності сплачувати цінову надбавку за екологічність продукції (виробів і послуг) різних видів.

1. Екологічні проблеми світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-works.com.ua/all/ekologia/2.html>.

2. Еко-маркетинг – вигідний інструмент поліпшення іміджу, – опитування споживачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spekl.ua/lang/ua/about-company/news/id/076>.

3. Ілляшенко С.М. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління : монографія / С.М. Ілляшенко О.В. Прокопенко / за ред. д.е.н., проф. С.М.Ілляшенка. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2002. – 250 с.

4. Карпинская Юлия. Экологические исследования «ЭКО Омнибус» от IDS Group/ Юлия Карпинская // Маркетинговые исследования в Украине. – 2011. – № 1. – С. 50-56.

5. Лукьянчиков Н.Н. Экономика и организация природопользования / Н.Н. Лукьянчиков, И.М. Потравный. – М. : Тройка, 2000. – 456 с.
6. Мельник Л.Г. Методология развития : монография / Л.Г. Мельник. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – 602 с.
7. Мельник Л.Г. Экономика развития : монография / Л.Г. Мельник. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2006. – 662 с.
8. Примак Т.О. Екомаркетинг: світові та українські реалії / Т.О. Примак // Проблеми і перспективи ринково-орієнтованого управління інноваційним розвитком ; за ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ТОВ «ТД «Папірус», 2011. – С. 564-589.
9. Прокопенко О.В. Аналіз готовності споживачів до сплати цінової надбавки за екологічність товарів різного типу / О.В. Прокопенко, О.Д. Алексеєнко // Механізм регулювання економіки. – 2006. – № 2. – С. 33-38.
10. Прокопенко О.В. Екологізація інноваційної діяльності: мотиваційний підхід : монографія / О.В. Прокопенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 392 с.
11. Сабадаш В.В. Прикладные аспекты формирования стратегии эколого-ориентированного развития национальной экономики / В.В. Сабадаш, А.Н. Тур // Современные тенденции в управлении социально-экономическим развитием территории : монография / под ред. С.Г. Емельянова, И.В. Минаковой. – Орел : АПЛИТ, 2010. – С. 417-433.
12. Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях : монографія / [Андреева Н.М., Баранік В.О., Балашов С.В. та ін.]; За науковою редакцією д.е.н., проф. Хлобистова С.В. / РВПС України, ІПРЕД НАН України, СумДУ, ЛНТУ, НДІ СРП. – Сімферополь : ПП «Підприємство Фенікс», 2010. – 582 с.
13. Фортунатов В.В. История мировых цивилизаций / В.В. Фортунатов. – СПб. : Питер, 2011. – 528 с.
14. Deloitte Touche Tohmatsu Limited. Official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.deloitte.com>.
15. Landor: Strategic Brand Consulting and Design [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://landor.com>.
16. Ottman J. The New Rules of Green Marketing: Strategies, Tools, and Inspiration for Sustainable Branding / J. Ottman. – San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 2011. – 342 p.

С.Н. Ілляшенко, Н.Н. Гайтина, Т.В. Кириченко, М.В. Рыбалка

Исследование отношения населения г. Сум к экологическим проблемам современности

Изложены результаты маркетингового исследования отношения населения г. Сум, в социальном, половом и возрастном разрезе, к актуальным экологическим проблемам современности. Определена приоритетность этих проблем для населения. Полученные результаты могут быть использованы для обоснования программ устойчивого развития территории.

Ключевые слова: экологические проблемы, экологические приоритеты населения, устойчивое развитие территории, информационное сопровождение устойчивого развития, согласования интересов групп населения.

S.M. Illiashenko, N.M. Haiytina, T.V. Kyrychenko, M.V. Rybalka

Research of Sumy population relation to present ecological problems

The results of marketing research of Sumy population relation to current ecological problems in social, sexual and age cuts are stated. The priority of these problems to the population is determined. The received results can be used to substantiate programs of a territory sustainable development.

Keywords: ecological problems, population's ecological priorities, territory sustainable development, information support of sustainable development, interests coordination of population groups.

Отримано 04.05.2012 р.